

/-z+/ ;
 /-mAz+;/ ; /-Ø+;/
 ; /-z+/ ;
Key Words: T , g ,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 5/4 Fall 2010*

zaman”, “gelecek zaman” ve “geniş zaman”dan; birleşik zamanlar ise, “hikâye”, “rivayet” ve “koşul” birleşik zamanlarından oluşur. Bunlara bir de katmerli birleşik zamanlar eklenir (Bozkurt, 1995, 62).

Tarihî ve çağdaş lehçe ve ağızları da dikkate alındığında Türkçenin fiillerin zamanlarını ifade etme açısından oldukça zengin bir yapıya sahip olduğu görülür.¹ İlk örnekleriyle Türkçenin en eski yazılı belgelerinde karşılaşılan fiillerin geniş zamanda ifade edilişleri geniş yapı içinde ayrı bir yere ve öneme sahiptir.

Türkçe dil bilgisi kitaplarında ve konuyla ilgili diğer kaynaklarda geniş zamanla ilgili olarak genelde birbirinin benzeri tanımlara ve açıklamalara yer verilmiştir.

Örneğin, Türk Dil Bilgisi adlı eserinde geniş zamanla ilgili olarak şunları kaydetmektedir:

Geniş zaman, adından da anlaşılacağı gibi, her zamanı içine alan, fiilin her zaman ortaya çıktığını ve çıkacağını ifade eden zamandır. Geniş zaman eklerinin asıl fonksiyonu bu “her zaman”ı ifade etmektir. Bu her zaman ifadesine dayanılarak geniş zaman ekleri çeşitli zamanlar için kullanılır. Geçmiş zamanda başlayıp şimdiki zamanda devam eden, böylece daimîlik vasfını kazanmış olan hareketler için bu fiil zamanı kullanıldığı gibi, gelecek zamanda olacak veya yapılacak hareketler için de bu çekime başvurulabilir. Demek ki, geniş zaman ekleri üç çeşit zaman ifade ederler: 1. Her zaman 2. Geçmiş zamanla şimdiki zamanı içine alan bir zaman 3. Gelecek zaman. İşte geniş zaman ekleri hareketin bu üç zaman bölümünden birinde ortaya çıktığını veya çıkacağını göstermek için kullanılır (Özkan, 1993, 21).

Zeynep Korkmaz, “Gramer Terimleri Sözlüğü” ve Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi) adlı eserlerinde geniş zamanla ilgili olarak şunları belirtmektedir:

¹ Türkçede, cümlede kullanılan zaman tümleçleri / zaman bildiren zarf tümleçleri, yüklem bünyesinde bulunan ve eylemin zamanını bildiren biçimbirimlerin kendi işlevi dışında da (farklı zamanları ifade etmek için de) kullanılmasına imkân verir. Bu durum için kimi araştırmacılar “zaman kayması”, kimi araştırmacılar “görünüş (aspekt)”, kimi araştırmacılar da “bakış (aspektotempora)” terimlerini kullanmışlardır. Ayrıntılı bilgi için bk. Uğurlu, 2003; Akçataş, 2004; Johanson, 2007... Geniş zaman biçimbirimi (/ - +/, / - +/, / -U +/, / -r +/) de eski Türkçe döneminden bu yana farklı zamanların (başta şimdiki zaman ve gelecek zaman olmak üzere) ifadesinde en yaygın olarak kullanılan görevli dil öğelerindedir (Gabain, 1988; Alyılmaz, 1994; Kuznetsov, 1997; Türk, 1999; Barutçu-Özönder, 1999; Ercilasun, 2007...). Ayrı bir araştırma ve incelemenin konusu olan bu husus, makalede değerlendirme dışı bırakılmıştır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010

Geniş zaman, fiilin sürekli olarak yapıldığını, hâlen yapılmakta olduğunu veya yapılacağını belirten zaman ve kip. Türkçe’de bu kip –Ar, (I)r / (U)r ekleriyle kurulur (. . . , 1 2, 70).

Adından da anlaşılacağı üzere, geniş zaman kipi, geçmişten geleceğe uzanan geniş bir zaman kesimindeki oluş ve kılışları içine alır. Her üç zaman arasında gidip gelen bir esnekliğe sahiptir. Ekte esas itibarıyla “her zamanı” içine alan bir süreklilik işlevi vardır. Bu işlevi dolayısıyla, sık sık yapılan, alışkanlık ya da âdet hâline gelen veya her zamanı kapsayan ve genellik taşıyan oluş ve kılışlar hep bu kiple anlatılır. Deyim yerinde ise, kipi zaman üstü bir anlatıma sahip olduğu söylenebilir. Bu özelliği dolayısıyla “genel yargılar, kanunlar, kurallar, hikmetler, vecizeler ve atasözleri” ifadesini hep bu kipte bulur (. . . , 2003, 637).

Günay Karaağaç da *Türkçenin Söz Dizimi* adlı eserinde geniş zaman, bu zamanın kapsamı ve işlevi ile ilgili olarak şu bilgilere yer

Geniş zaman, geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanları içine alan belirsiz bir zamandır. Dil kullanımı şimdiki zamanda yapılmakta, geçmiş ve gelecek konu edilmektedir. Şimdiki zamanda gelişen dil kullanımını geçmiş ve geleceğe yayan, geniş zamandır. Geniş zamanı, en çok da şimdiki zamanın yanına koyan gerçek budur ve (bu sebeple) birçok dilde, geniş zaman ile şimdiki zamanı sıkı bir ilişki içinde buluruz.

Geniş zaman, şimdiki zamanda gerçekleşmekte olan dil kullanımını, yani düşünme ve konuşmaları, geçmişe ve geleceğe yönlendiren bir zamandır. Bu yüzden, geniş zaman, süreklilik, kalıcılık ve alışkanlık bildiren bir şekil çekimi gibi, belirsiz zamanlara işaret eden bir ara zamandır. Bu belirsizlik, onu, biraz da olsa şekil kiplerine yaklaştırır ve zaman zaman geniş zaman ve birleşik çekimleri istek, gereklilik gibi şekil çekimleri için de kullanılır (Karaağaç, 2009, 88-).

Yukarıdaki alıntılardan da hareketle geniş zamanı “*fiilin gösterdiği, belirttiği hareketin geniş zamanda yapıldığını / yapılmakta olduğunu bildiren; bütün zamanları kapsayan (geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanları da içine alan) zaman*” olarak tanımlamak mümkündür.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

2. Olumlu Fiillerin Geni Zaman Biçimbirimi:

Türkçede fiillerin olumlu / edimli² şekilleri, olumsuz / edimsiz şekilleri (/ - -/) karşısında işaretli (/ - /)'dir. Yani fiiller olumlu şekillerini gösteren özel bir ek yoktur (Gemalmaz, 1978, 1995, 337; Alyılmaz, 1994, 43).

Türkçede varlıkların somut veya soyut hareket niteliklerinin zaman ve şahısla ifade edilebilmesi için iş, oluş, kılış, hareket ifade eden sözcükler (fiiller) üzerlerine zaman ve şahıs bildiren işaretli veya işaretli görevli dil öğelerini (ekleri) alırlar (Gemalmaz, 1978, 1995, 337-339; Alyılmaz, 1994, 84).

Olumlu bir kılışı, oluşu (fili) "geniş zaman"da ifade etmek için Türkçede fiil kök, köken ve gövdelerinin üzerlerine genelde aynı biçimbirimler (/ - +/, / - +/, / - U +/, / - +/)³ getirilmiştir:

² Efrasiyap Gemalmaz, Türkçede fiillerin olumsuzluk bildirdikleri / olumsuz anlam taşıdıkları gerçeğini dikkate alarak Türkçe dil bilgisi ve dil bilimi kitaplarında fiiller için kullanılan **olumlu** **olumsuz** **edimli** **edimsiz** terimlerini kullanmayı tercih etmekte (, 2010, 104).

³ Araştırmacılar geniş zaman biçimbiriminin kökeni hakkında farklı görüşlere sahiptirler. Petro İ. Kuznetsov, "Türkiye Türkçesi Morfoetimolojisine Dair" başlıklı makalesinde geniş zaman biçimbiriminin etimolojisiyle ilgili farklı bilim adamları tarafından ileri sürülen görüşlere de yer vererek şunları belirtir: *İlgilendiğimiz konuya kaynaşma kuramının taraftarları sıfatıyla eğilen G. Doerfer, E. A. Grunina, L. Johanson ve B. A. Serebrennikov'un keza -⁰)r ekini bir ortaç veya yönelme - verme hâli ekinden çıkarmayı düşünen N. A. B197 0 T91973trma*

edğp

bugünkü yazı dillerinde de aynı sıklıkta kullanılmaya devam etmiştir. Kipin şimdiki zaman işlevinin gittikçe azalması ve kaybolma derecesine gelmesinin sebebi, şüphesiz analitik şimdiki zamanların ortaya çıkması ve yaygınlaşmasındandır (Kirişçiöglü vd, 2006, 3 3-3 4).

Kirişçiöglü vd, Kutadgu Bilig Grameri –Fiil- adlı tabında ve “Geniş Zaman Ekine Dair Bazı Düşünceler” başlıklı *Türkçede geniş zaman ekinin – r / -ür ve –ar / -er olmak üzere başlangıçta iki şeklinin bulunduğunu; bunlardan – r / -ür’ün türemiş fiillerde, –ar / -er’in ise, basit fiillerde kullanıldığını; diğer geniş zaman eklerinin (–ır / -ir; -r) de bu iki şekilden türediğini* (Kirişçiöglü vd, 2007, 35 -363).

Tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinde geniş zamanın olumlu çekiminde kullanılan biçimbirimler bilim adamları ve uzmanları tarafından aşağıdaki şekilde gösterilmiştir:

Tarihî Türk Lehçeleri	Olumlu Fiillerin Geni Zaman Biçimbirimi ⁶
Eski Türkçe	- / -ür; - / -är; ır / - / - yür; - (Kirişçiöglü vd, 2006, 3 3-3 4)
Karahanlı Türkçesi	, - , - , -U (Kirişçiöglü vd, 2005, 354) - / -ür; -ır / - / - (Hacıeminoğlu, 2008, 182)
Harezm Türkçesi	- / /-()U (Kirişçiöglü vd, 2002, 75-76). - - - U - U (Kirişçiöglü vd, 2005, 242) - / -ür; - - / - / - (Toparlı vd, 2007, 51)

⁵ Konu hakkında ayrıca bk. Kirişçiöglü vd, 2004, 240-241 (Kirişçiöglü vd, 2006, 3 6-3 0).

⁶ Geniş zaman ekinin / biçimbiriminin gösterilişinde araştırmacıların kullandıkları şekiller aynen verilerek bu konuda izlenen yöntemin farklılığına da dikkat çekilmek istenmiştir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010

	- , - ' - (Koç – Doğan, 2004, 274)
Karakalpak Türkçesi	- , - (U . . , 2007, 5)
Kırgız Türkçesi	- / - ' - / -ör; - (Öner, 1998, 181-1 2) - / - ' - (Kasapoğlu-Çengel, 2005, 230)
Özbek Türkçesi	- , -är (Coşkun, 2000, 127) -är (Öztürk, 2005, 57-5)
Uygur Türkçesi	- , - (. . - . . , 2007, 20)
Türkmen Türkçesi	/-ä +/ ⇔ /-är+/' /- +/ ⇔ /-ır+/ (Bazın, 2010, 567) - / - (. . , 2005, 123).
Azerbaycan Türkçesi	- , - ' - E . . , 1 1, 127) /- +/, /- +/, /-() +/ (. . . , 2010, 471)
Gagavuz Türkçesi	-(,) (Özkan, 2007, 125)
Türkiye Türkçesi	- , -() (Topaloğlu, 1989, 76) - , () / (U) (. . . , 1 2, 70) - ' - , -

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

	<p> E , 1 3, 2 2) - , (- , -ır, -ür), - , (-) (, 1 5, 65) - E , 1 , 1 1-1 2) - (-ır, -ür) (Koç, 1990, 241) - , -() (D -Yılmaz, 2010, 211) /- +/, /- +/, /-U +/, /- +/ (, 2010, 277, 364, 3 3) </p>
Türkiye Türkçesi Ağızları	<p> -() -() -() . -D - () - /-() (, 200 , 13- 14) </p>

3. Türkçede Fiillerin Olumsuzluk Biçimbirimi:

Türkçede fiillerin olumsuz şekilleri, fiil kök, köken ve gövdelerinin üzerlerine olumsuzluk /- -/7 biçimbirimi

⁷ Türkçede fiillerin olumsuz şekillerinin yapımında kullanılan /- -/ biçimbiriminin kökeni hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Şinasi Tekin, "Türkçede - - Olumsuzluk Eki İle -DIK+ Eki Nereden Geliyor?" başlıklı /- -/ biçimbiriminin kökeni hakkında şu ifadelerle yer vermektedir: "... 1. Türkçede -ma- olumsuzluk eki vurguyu kabul etmediğine ve bir önceki heceye attığına göre müstakil bir kelimedenden türemiştir. 2. Bu müstakil kelime, Hint-Avrupa dil ailesinin bir uzak üyesi ve Orta Asyada yüzyıllar boyu eski Türklerle birlikte yaşamış olan Toharların dilindeki ma olumsuzluk edatıdır. İşte bu Toharca ma olumsuzluk edatından ekleşerek Türkçeye girmiştir." (Tekin, 2001, 43-5). Tekin ise, "Olumsuzluk Eki - /-me'nin Etimoloji" başlıklı makalesinde kendinden önce konuyla ilgili araştırma ve inceleme yapan Bang, Ramstedt, Menges ve Kononov'un görüşlerini eleştirel bir şekilde dikkatlere sunmaktadır. Bang, *Türkçe -ma- / -me- ekinin yapısında, bu ekin vurgusuz olmasından dolayı, bağımsız bir verbum negativum (olumsuz fiil veya olumsuzluk fiili) olduğunu*, *Türkçe olumsuzluk eki -ba- / -be-, -pa- / -pe- ve -ma- / -me-'nin, fiillerin -a veya -ı ile kurulmuş zarf şekillerinden sonra, olumsuzluk fiili a- / e- ve buna eklenmiş olan -pa(n) / -pe(n), -ba(n) / -be(n) ve -ma(n) / -me(n) ekli zarf şekillerinin getirilmesiyle teşekkül ettiğini*, *Türkçe olumsuzluk ekinin, fiillerden -m ile değil de -ma- / -me- ile yapılmış isimlere olumsuz fiil kökü e-'nin eklenmesi veya binışmesi (contraction) sonucu meydana geldiğini*, *Türkçe -ma- / -me- ekinin fiillerin -m ile yapılmış isim şekillerine Tunguz dillerinde yaşayan olumsuz fiil e-(nicht sein) fiilinin getirilmesi sonucunda oluştuğunu* tadır. Tekin, anılan

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010

yapısından oluştuğu dikkate alındığında /- -/ biçimbiriminin rle ilgili olduğu; zaman veya kip bildiren bir işlevinin bulunmadığı; bu sebeple de eylemin geniş zamanda yapıldığını, yapılmakta olduğunu veya yapılacağını bildiren biçimbirimle birlikte alınamayacağı / birlikte değerlendirilemeyeceği görülür:

Olumsuz Fiil -	Zaman veya Kip eki +	ahıs eki +	[CSE]
görüŖ- / -me-	- +/	+ /	/
- / -me-	-miŖ+/	+ /	+Ø/
- / -mi-	- +/	+ /	+Ø/
- / -me-	- +/	+ /	+Ø/
- / -me-	- +/	+ /	+Ø/
- / -ma-	-() +/	+sın/	+Ø/
- / -ma-	-malıydı+/	+ /	/
- / -ma-	-Ø+/	+Ø/	+Ø/
- / -ma-	-() +/	+(y)ım/	mı/
- / -me-	- +/	+ /	/
- / - (->Ø) -ma-	-dı+/	+ /	/
- / - (->Ø) -me-	-() +/	+ /	+Ø/
- / -ma-	-Ø+/	+sın/	+Ø/

/-mA-/ biçimbirimi bazı fiil çekimlerinde, özellikle de -(I)yor ekiyle kurulan Ŗimdiki zamanın çekiminde, ünlüsü bakımından bir /-A+ /> /-I+ / deęiŖimine uğrar. Bu durum yazı diline de geçmiŖtir: almıyor, kakmıyor, gelmiyor, görmüyor gibi. Bu tür daralmalarda geniŖ bir ünlünün kulağa hoŖ gelmemesinin etkisi dıŖında, y ünsüzünün yanındaki ünlüleri daraltma etkisinin de payı vardır (. . . , 2003, 12).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010

Efrasiyap Gemalmaz da “Uyum ve Standart Türkiye Türkçesinde Uyumlar” başlıklı makalesinde fiil kök, köken ve gövdelerine getirilen dışa dönük görev öğelerinin sırasını şöyle (, 2010, 201)¹⁰

F-/	/-f-/	/-fo-	-i+/-	/+e-	-kp+	+ /
-/	/-ş-/	/- -	-miş+/-	/+Ø-	-Ø+	+ız/
,- /	/- , -/	/- -	- +ı+/-	/+Ø-	-Ø+	+Ø/
,- /	/- -/	/- -	-Ø+/-	/+Ø-	-Ø+	+Ø/
,- /	/- -/	/-Ø-	-Ø+/-	/+Ø-	-Ø+	+Ø/
-/	/-Ø-/	/-Ø-	-Ø+			

Geniş zamanın menfisinde diğer kiplerden çok farklı bir durum vardır. Diğer çekimlerde normal olarak şekil ve zaman ekleri fiilin müspetine de menfisine de getirilir. Geniş zaman kipinde ise bu gördüğümüz ekler yalnız müspet fiillere eklenirler. Menfi fiillerin geniş zamanı bu eklerle değil, başka eklerle yapılır. Bugün bu menfi çekim şöyledir: bil-me-m, bil-mez-sin, bil-mez, bil-me-y-iz, bil-mez-siniz, bil-mez-ler. Görülüyor ki burada geniş zaman için kullanılan ek birinci şahıslarda –ma, –me diğer şahıslarda –maz, –mez’dir. –ma, –me aynı zamanda menfi eki olduğuna göre birinci şahıslarda menfilik ve zaman fonksiyonu aynı ekte toplanmış demektir. Yani burada –ma, –me menfi geniş zaman eki durumundadır. Şüphesiz bu, normal değildir. Menfilik fiilin gövdesine ait bir şeydir. Burada onu zaman ekinin kendi üzerine aldığını görüyoruz. Menfi ekinin vurguyu kendisinden önceki heceye attığını biliyoruz. Burada ise menfi eki zaman eki hâline gelmiş bulunduğu için karşımıza vurgulu olarak çıkar. Arkasından –m şahıs eki getirilmesi de onun zaman eki sayıldığını göstermektedir. Bu normal olmayan durum Türkçede sonradan ortaya çıkmıştır. Eskiden birinci şahıslarda da –maz, –mez kullanılırdı. Fakat –maz, –mez’li çekim de diğer çekimlerin menfileri yanında normal değildir. Bunda da çekim menfi fiil gövdesine geniş zaman eki getirilerek değil, müspet fiil gövdesine menfi geniş zaman eki getirilerek yapılmaktadır. Aslında –ma, –me menfi eki ile –z fiilden isim yapma ekinden meydana geldiği açık olan –maz, –mez Türkçede başlangıçtan beri menfi partisip dolayısıyla geniş zaman eki olarak kullanılan tek ek hâline gelmiştir. Bu da vurguyu üzerine çeker. Hülasa, Türkçede menfi fiilin geniş zamanı yoktur, geniş zamanın menfisi vardır. Buna da sebep –maz, –mez menfi partisip ekinin geniş zaman eki hâline gelmiş olmasıdır (Banguoğ, 2004, 453).

Bu –iz ekinin bir d sesinin üçe d, z, y seslerine bölünmesinden geldiğini sanıyoruz. Ancak –mez hecesi vurguludur. Geniş zaman kipinin olumsuz çekimi bu olumsuz fiil gövdesine göre kurulduğundan bu kip de Eski Türkçeden beri ayrılıklar gösterir ki bu olumsuz çekim sisteminde tek ayrılık gibi göze çarpar: bil-me-m, bil-me-z-sin, bil-me-z, bil-me-yiz, bil-me-z-sin-iz, bil-me-z-ler. Öbür tarzlarda da geniş zaman olumsuz çekimi hep –me-z fiil gövdesi üzerinden yapılır (bilmez-dim, bilmez-mişsin, bilmez-seniz) (Banguoğ, 2004, 453).

Geniş zamanda birinci tekil kişilere –ma (–me) ile kazandırılan olumsuzluk kavramı, öteki kişilerde –maz, mez ile elde edilir: kalmam, kalmayız, kalmazsın, kalmaz, kalmazsınız, kalmazlar, gelmem, gelmezsin, gelmez gibi (Öz, 2003, 216).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010

Bütün eylemlerde olumsuzluk yüzünden kip eklerinde hiçbir değişiklik olmaz. Yalnız geniş zaman kiplerinde kip eki değişir. ... Kip eki r'nin üçüncü, ikinci kişilerde -z'ye döndüğü; birinci kişilerde büsbütün düştüğü görülmektedir (, 2001, 32 -32).

Geniş zamanın olumsuzu, bugün, öbür zamanların ve kiplerin olumsuzlarına göre çok ayrı yapıdadır: Birinci tekil ve çoğul kişilerde olumsuzluk, -me biçiminde; öbür kişilerde ise -mez biçimindedir. Bununla birlikte eskiden sormas men biçiminde kullanıldığına da rastlıyoruz. Bu durum bize, -s ya da -z'nin sonradan düştüğünü ve -me'nin hem olumsuzluk hem de zaman bildirme görevini kendi üstüne aldığı göstermektedir. Geniş zaman eki -r'dir. Ama II. ve III. tekil ve çoğul kişilerinde bu -r'nin z'ye dönüşmesi dilimizin tarihsel oluşumuna aykırı değildir: kudur- > kuduz, semir- > semiz... gibi. ... Olumsuzluk eki eski Türkçede -mes ya da -mez biçimindedir: "Aç ne yemes, tok ne demes.", "Kalın kaz (kaz sürüsü) kilavuzsuz bolmas.", "Bilmez men." gibi (, 1 , 1 1-1 2).

Geniş zamanın olumsuzu diğer zamanlardan farklıdır. Temelde -ma- / -me- olumsuzluk ekiyle yapılan olumsuzluk geniş zamanda -maz / -mez şeklini alır. Bunun yanı sıra 1. tekil ve çokluk şahıslarda ise -ma- / -me- olumsuzluk eki geniş zamanın olumsuzu olarak da kullanılır. Bu sadece Türkiye Türkçesine has bir durumdur. Oğuz yazı dillerinden Azerice ve Türkmencede geniş zamanın 1. tekil ve çokluk şekilleri -mar / -mer ekiyle yapılır. Karluk ve Kıpçak grubu Türk lehçelerinde ise -mas / -mes şeklinde yapılır. Bu da bize şunu göstermektedir ki Türkiye Türkçesinde geniş zamanın olumsuz şekli şahıslara göre değişmektedir. 1. şahıslarda -ma- / -me- olumsuzluk eki, hem olumsuzluk hem de zaman bildirmektedir. Kısaca gelirim cümlesinin olumsuzu gelmezim değil gelmem'dir. Olumsuzluk eki geniş zamanda vurgulu, diğer bütün zaman ve kiplerde vurgusuzdur (Karaağaç, 2009, 90).

Geniş zamanda, olumsuzluk ardından sonra geniş zaman ardılı [-r] kullanılmaz. Birinci tekil ve çoğul kişi ardılı olumsuzluk ardılına doğrudan, öteki kişilerde "/z/" aracılığıyla bağlanır. "/z/"yi, olumsuzda kullanılan geniş zaman ardılı olarak [-MAZ] biçiminde alabiliriz. Ancak, çağdaş Türkiye Türkçesinde öteki birincil zamanlarda kullanılmaması, "z"ye küme ayırıcı niteliği olan bir geçiş ünsüz görünümü vermektedir. Buyurumda da istemi belirten herhangi bir ardıl kullanılmadığından kişi ardıları olumsuzluk ardılına doğrudan bağlanır (Adalı, 2004, 64).

Geniş zaman eki -r olmasına karşın olumsuzda -z eki kullanılır: gelirim / gelmem, gelir / gelmez (, 2004, 253).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010

Geniş zaman kipinin olumsuzluk çekiminde de özel bir durum ortaya çıkar. Bu durum, birinci şahıs teklik ve çokluk çekimlerinde, -mA- olumsuzluk ekinden sonra gelen geniş zaman eki -r'nin eriyip düşmesi ve ses birleşmesi yoluyla gel-me-r-im > gel-me-m, oku-ma-r-ım > oku-ma-m, gel-me-r-iz > gel-me-y-iz, oku-ma-r-ız > oku-ma-y-ız biçimlerine dönüşmüştür. Bu kipin ikinci ve üçüncü teklik ve çokluk biçimleri, olumsuzluk ekinden sonra geniş zaman eki alınca, kipteki geniş zaman eki z eki ile karşılaşır (. . . , 200 , 573-574).

Fiillerin olumsuz / edimsiz şekilleri geniş zaman ekini (-r+) olarak değil bu ekin daha arkaik şekli olan (-z+) olarak alırlar. Geniş zamana teklik veya çokluk 1. şahıs ekleri ulandığında bu ek /-ø+ / olur, yani düşer (. . . , 2010, 277, 364, 3 3).

Konunun uzmanları tarihî ve çağdaş Türk lehçe ve ağızlarıyla ilgili yaptıkları çalışmalarda olumsuz fiillerin geniş zaman biçimbirimlerini aşağıdaki şekilde göstermektedirler:

Tarihî Türk Lehçeleri	Olumsuz Fiillerin Geni Zaman Biçimbirimi
Eski Türkçe	- (. . . , 1 , 0)
Karahanlı Türkçesi	- / - (. . . , 2010, 3)
Harezm Türkçesi	- , - (. . . , 2005, 303) - , - (Sağol-Yüksekkaya, 2010, 126-127)
Kıpçak Türkçesi	- / - (Argunş , 2010, 231-232)
Eski Anadolu Türkçesi	- (Köktekin, 2008, 118) - (Şahin, 2009, 66-67) - , - (Özkan, 2009, 137)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

Çağatay Türkçesi	- , - (, 200 , 131-132)
Osmanlı Türkçesi	I. şahıslarda – , - ¹¹ Diğer şahıslarda: - , - (, aş, 1991, 58) - , - (D , 2010, 113).

Ça da Türk Lehçeleri	Olumsuz Fiillerin Geni Zaman Biçimbirimi
Tatar Türkçesi	I. şahıslarda – , - II. ve III. şahıslarda – , - (. - , 2007, 260)
Başkurt Türkçesi	- ş- , -mäş- (Yazıcı , , 2007, 77)
Kumuk Türkçesi	- , - (, 2007, 6)
Karaçay- Türkçesi	- / - (, 2007, 12)
Kazak Türkçesi	- , - , - , - , - , - + - , - , - (Koç-Doğan, 2004, 274)
Karakalpak Türkçesi	- , - , - , - , - , -

¹¹ Eski Oğuz Türkçesinde ve Osmanlıca'nın ilk dönemlerinde teklik I. şahsın yaygın biçimi –mAzAm'dır: bilmezem, yıkmazam, komazam, usanmazam. Bu yaygın şeklin yanında –mAzvAn, -mAzvAnIn, -mAzIn, -mAn ve –mAnAm biçimleri de vardır: dilemezven, kayırmazvan, dilemezvenin, görmezın, demen, vermen, bilmenem, bakmanam, bilmen... Osmanlı döneminde –mAn'dan sonra yaygınlaşan –mAm (bilmem, süremem) ise Kırım, Tatar, Başkurt Türkçelerinde tesirini göstermiştir. Çokluk I. şahıs eki, Eski Oğuz Türkçesinde ve Osmanlı Türkçesinin ilk ve orta dönemlerinde –mAzUz'dur: bulışmazuz, daşınmazuz, tanımazuz, varmazuz, olmazuz, reddetmeziz. Daha sonra Osmanlı döneminde bu ekteki z düşmüş (bilmeyiz) ve bu durum Kırım Türkçesine –mAmIz, Tatar ve Başkurt Türkçelerine –mAbIz olarak yansımıştır (, - - Kirişcioğlu vd, 2006, 3 2-3 3).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010

	(U . . , 2007, 5)
Kırgız Türkçesi	- , - , (. . . , 2001, 3) - / - (Kasapoğlu-Çengel, 2005, 231) - , - . . . , -bös; - , - . . . - . . . , -pös (. . . - . . . , 2007, 346).
Tuva Türkçesi	- , - . . . , - . . . , - . . . - , - (Arıkoğlu, 2007, 1193)
Hakas Türkçesi	- , - . . . , - . . . , - . . . (Arıkoğlu, 2007, 1115-1116)
Altay Türkçesi	- , - . . . , - . . . , -bös; - , - . . . , -pös; - . . . , - . . . (Güner-D . . . , 2007, 1051)
Saha / Yakut Türkçesi	- . . . , - . . . , -böt (. . . işçioğlu, 1994, 84; Kirişçioğlu, 2007, 1269-70) - . . . Kirişçioğlu vd, 2006, 3 1)
Çuvaş Türkçesi	- () , - () (Yılmaz, 83, 2002) - . . . -mĩ Kirişçioğlu vd, 2006, 3 1) - . . . , 2007, 1316)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010

Özbek Türkçesi	-mäs (Coşkun, 2000, 127)
Yeni Uygur Türkçesi	- , -mäs (Öztürk, 1997, 150-151) - , -mäs (Yazıcı, 2007, 3 1)
Türkmen Türkçesi	I. ve II. şahıslarda: - / - ¹² III. şahıslarda: - / - (, 2005, 124).
Azerbaycan Türkçesi	- (, 1 1, 127) /- +/, /- +/ (, 2010, 471)
Gagavuz Türkçesi	- , - (Özkan, 2007, 126).
Türkiye Türkçesi ¹³	I. şahıslarda: - , - Diğer şahıslarda: - , - (, 1 3, 2 4)

Tablodan da anlaşılacağı üzere konunun uzmanlarının önemli bir kısmı Türkçede fiillerin olumsuz şekillerinin yapımında kullanılan biçimbirim (/ - -/ ve türevleri) ile geniş zaman biçimbirimini (/ - ° +/ ⇔ / - +/ ⇔ / - +/ ⇔ / - Ø +/)¹⁴ birlikte “geniş zamanın olumsuzluk biçimbirimi” olarak değerlendirmektedirler.

¹² Gagavuz, Azerbaycan ve Türkmen Türkçelerindeki -mAr şekli, birkaç yüzyıl önce ortaya çıkıp konuşma dilinde mevcut olsa bile yazı diline 19. ve 20. yüzyıllarda girmiş olmalıdır. Çünkü 16-18. yüzyıllarda Azerbaycan sahasında hâlâ -mAzAm, -mAn ve -mAnAm ekleri kullanılmaktadır: dönmezem, istemen, bilmezem, görebilmen, gurtarmanam, çekmenem, keçmenem, istemenem, kaçmanam, gülmanam. Ancak 19. yüzyılda Azerbaycan sahasında -mAr eki görülür: demerem, incimerem (- - Kirişçioğlu vd, 2006, 3 3).

¹³ Araştırmacıların Türkçede fiillerin olumsuz şekillerinin yapımında kullanılan biçimbirimlerle ilgili görüşleri daha önce yansıtıldığından bunların tabloda tekrar verilmesine gerek görülmedi.

¹⁴ * / - (?) ° t + / > ... > / - Ø ° z + / > / - Ø ° r + / > / - ° r + / ⇔ / - z + / ⇔ / - Ø + / (, 2010, 277).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010

Oysa bu iki biçimbirimin işlevleri birbirinden tamamen farklıdır. Biri (/ - / - /) anlamlı bir dil ögesinin olumsuz şeklini oluşturup onun bünyesine dâhil olurken; diğeri (/ - ° + / ⇔ / - + / ⇔ / - + / ⇔ / - Ø + /) söz konusu olumsuz anlamlı dil ögesinin (artık gövde hâline getirilmiş bir fiilin) geniş zamanda gerçekleştiğini, gerçekleşmekte olduğunu veya gerçekleşeceğini bildirir. Türkçede yüklem yapıları / sistematığı göz önünde bulundurulduğunda farklı işlevleri olan bu iki ayrı biçimbirimin birbiriyle birleştirilmemesi gerektiği dikkati çeker. Tarihi ve çağdaş Türk lehçe ve ağızlarından seçilen aşağıdaki örneklerde¹⁵ de bunu açıkça görmek mümkündür:

Olumsuz Fiil -	Zaman veya Kip eki +	ahıs eki +	Tarihî Türk Lehçeleri
ö-/- -	-z+/	+ /	E
-/- -	-z+/	+ /	E
yorıt-/- -	-zermiş+/	+Ø/	E
kör-/- -	-z . +/	+ñiz/	E
... -/- -	-z+/	+Ø/	
eksü-/- -	-z+/	+Ø/	
büt-/- -	-s+/	+Ø/	
-/- -	-s+/	+ /	
... -/- -	-s+/	+Ø/	
ayıt-/- -	-Ø+/	+ /	
... -/- -	-z+/	+ /	
... -/- -	-s+/	+ . /	
-/- -	-s+/	+ . /	
-/- -	-Ø+/	+ /	

¹⁵ Verilen örneklerin büyük bölümü, (çalışmada çeşitli vesilelerle belirtilen) aynaklardan alınmıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

Turkish Studies
*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*
Volume 5/4 Fall 2010

-/- -	-z+/	+Ø/	
-/- -	-z+/	+Ø/	
aç/- -	-z+/	+Ø/	
-/- -	-Ø+/	+ () /	
gör/- -	-Ø+/	+ () /	
-/- -	-Ø+/	+(y)ız/	
-/- -	-Ø+/	+(y)ız/	
-/- -	-z+/	+ /	
yürü/- -	-z+/	+ /	
-/- -	-z+/	+sınız/	
götür/- -	-z+/	+ /	
öde/- -	-z+/	+ /	
kaç/- -	-z+/	+ /	
yaşlan/- -	-z+/	+ /	
-/- -	-z +/	+ /	
-/- -	-z +/	+ /	
-/- -	-z +/	+ /	
-/- -	-z +/	+ /	
-/- -	-zmiş+/	+ /	
-/- -	-zmiş+/	+ız/	

Sonuç ve Öneriler:

1. erilen örneklerde de açıkça görüldüğü gibi Türkçede olumsuz fiillerin geniş zaman çekimlerinde kullanılan biçimbirimler:

Tarihî Türk Lehçelerinde ((Kök)türkçe, Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi-Altınordu Türkçesi, Eski Türkiye Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Osmanlı Türkçesi): /-z+/ - /-s+/'

Ça da Türk Lehçeleri Güney-Batı / O uz Grubu (Türkiye Türkçesi, Azeri Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Gagavuz Türkçesi): /-z+/, /-s+/, /-r+/' - /-Ø+/'

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010

de ışığında) düzeltmelerin yapılması faydalı olacaktır.

4. Türkiye Türkçesinde olumsuz fiillerin geniş zamanın dilek kipleriyle kullanımı (“birleşik zamanlı çekimleri”) sırasında I. teklik ve I. çokluk şahıslarda da /-z+/ biçimbirimi korunur: *bilme dim, gitme sek, gezme mişiz, bakma dık, okuma mişim, oturma sak...*

5. Türkiye Türkçesinde olumsuz fiillerin geniş zamanın soru edatıyla (/mI+/) birlikte kullanımında /-z+/ biçimbirimi, I. teklik ve I. çokluk şahıslarda da genelde korunur: *bilme miyim, sevme miyiz, deme miyim, bakma miyiz...*

6. Türkiye Türkçesinin konuyla ilgili kaynaklarında geniş zaman sıfat- /-Ar/, /-Ir/, /-Ur/ /-mAz/ gösterilmektedir. Bu sıfat-fiil ekleri içinde yer alan ek /-mAz/ /-z+/¹⁶ şeklinde düzeltilmelidir.

Kısaltmalar:

ALT: Altay Türkçesi

AZT: Azerbaycan Türkçesi

BT: Başkurt Türkçesi

ÇAGT: Çağatay Türkçesi

ÇUVT: Çuvaş Türkçesi

EAT: Eski Anadolu Türkçesi

ET: Eski Türkçe

GT: Gagavuz Türkçesi

HT: Harezmi Türkçesi

KAZT: Kazak Türkçesi

KKT: Karakalpak Türkçesi

KMKT: Kumuk Türkçesi

KPT: Kıpçak Türkçesi

KRHT: Karahanlı Türkçesi

KRMRT: Karaçay-Malkar Türkçesi

¹⁶ Bu ek (/ - + geniş zaman sıfat fiil eki), ayrılma hâli ekinden önce düşerek (/ - 0+) kalıplaşmış olumsuz bir zarf-

KRZT: Kırgız Türkçesi
OST: Osmanlı Türkçesi
ÖT: Özbek Türkçesi
SAT: Saha (Yakut) Türkçesi
TMNT: Türkmen Türkçesi
TT: Türkiye Türkçesi
TTRT: Tatar Türkçesi
YUT: i Uygur Türkçesi

KAYNAKÇA

- D , - (2004), *Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler*, .
- AKÇATAŞ, Ahmet (2004), Cümlede Zaman, *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I 20-26 Eylül 2004*, , 7-103.
- E (200), *Sibiryada Tatar Türkçesi*, .
- , - (1 4), *Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi*, E .
- ARGUNŞAH, Mustafa (2010), Kıpçaklar ve Kıpçak Türkçesi, *Tarihî Türk Lehçeleri Karahanlıca, Harezmce, Kıpçakça*, İstanbul, 16 -2 .
- ARIKOĞLU, Ekrem, (2007), Hakas Türkçesi, *Türk Lehçeleri Grameri*, , 10 5-1147; Editör: Ahmet, B. ERCİLASUN.
- ARIKOĞLU, Ekrem, (2007), Tuva Türkçesi, *Türk Lehçeleri Grameri*, , 114 -1228; Editör: Ahmet, B. ERCİLASUN.
- , - . (2002), *Harezm- Altın Ordu Türkçesi*, İstanbul.
- , Neşe - KUTLUK, İb - ÖZEL, Sevgi (2003), *Sözcük Türleri*, Ankara, Yöneten ve Yayına Hazırlayan: Doğan .
- , Özgür, *Türkiye Türkçesi Ağzlarında Fiil Çekimi*, 200 .
- BANGUOĞLU, (2004), *Türkçenin Grameri*, .
- BARUTÇU-ÖZÖNDER F. Sema (1999), Türk Dilinde Fiil Çekimi, *Türk Gramerinin Sorunları II*, , 56-64.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

- BAŞDAŞ, U. (2004), *Kırgız Türkçesi Grameri*, Diyarbakır.
- BAŞDAŞ, U. (2004), *Türkçenin Derin Yapısı*, 553-574, çev. S. YALÇIN.
- BAŞDAŞ, U. (1995), *Türkiye Türkçesi*, İstanbul.
- BAŞDAŞ, U. (2004), *Türkiye Türkçesi Türkçe Öğretiminde Yeni Bir Yöntem*. İstanbul.
- BAŞDAŞ, U. (2007), *Çağdaş Türk Lehçeleri*, İstanbul.
- BAŞDAŞ, U. (2008), *Makaleler*, Ankara, Yayına Hazırlayanlar: S. YALÇIN – Kaan YALÇIN – Murat ŞENGÜL.
- COŞKUN, S. (2000), *Özbek Türkçesi Grameri*, İstanbul.
- DEMİR, S. (2010), *Türkçe El Kitabı*, İstanbul.
- DEVELİ, S. (2010), *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu I*, İstanbul.
- DİZDAROĞLU, S. (1963), *Türkçede Fiiller*, İstanbul.
- DEMİR, S., János (2009), *Çağatayca El Kitabı*, İstanbul, çev. Günay KARAAĞAÇ.
- EDİSKUN, S. (1995), *Türk Dilbilgisi*, İstanbul.
- EDİSKUN, S., Süer (2005), *Çağdaş Türk Dili*, İstanbul.
- ERCİLASUN, S. (2007), *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Grameri I – Fiil-Basit Çekim*, İstanbul.
- ERCİLASUN, S. (1994), *Kutadgu Bilig Grameri – Fiil-*, İstanbul.
- ERCİLASUN, S. (2005), *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, İstanbul.
- ERCİLASUN, Ahmet B. (2007), Geniş Zaman Ekine Dair Bazı Düşünceler, *Makaleler Dil – Destan – Tarih – Edebiyat*, 35-363.
- EDİSKUN, S. (2004), *A Grammer of Old Turkic*, İstanbul.
- ERGİN, S. (1991), *Azeri Türkçesi*, İstanbul.
- ERGİN, S. (1993), *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul.
- ERGİN, S. (2010), *Osmanlıca Dersleri*, İstanbul.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010

- (1), *Eski Türkçenin Grameri*, , çev.
- (1 7 , 1 5), *Erzurum İli Ağzları (İnceleme – Metinler - Sözlük ve Dizinler)*, . . ,
- (1 2), *Standart Türkiye Türkçesi (STT) 'nin Formanlarının Enformatif Değerleri ve Bu Değerlerin İhtiyaç Hâlinde Bu Dilin Gelişimine Muhtemel Etkileri*,
E
- Efrasiyap (1996), STT'nde işaretli (/./) Görev Ögeleri Üzerine, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, . 6, , 1-4.
- (2010), *Türkçenin Derin Yapısı*, ,
Yayıma Hazırlayanlar: Cengiz ALYILMAZ -
E
- (2001), *Dilbilgisi*,
- GÜLSEVİN, Gürer (1997), *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*,
- GÜNER-DİLEK Figen (2007), Altay Türkçesi, *Türk Lehçeleri Grameri*, , 100 -1084; Editör: Ahmet, B. ERCİLASUN.
- HACIEMİNOĞLU, (1 1), *Karahanlı Türkçesi Grameri*,
- HACIEMİNOĞLU, (1 1), *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller*,
- HATİBOĞLU, (1 74), *Türkçenin Ekleri*,
- İLHAN, Nadir (2005), Türkçede Olumsuzluk, *Karaman Dil-Kültür ve Sanat Dergisi*, . 1, , 271-27 .
- İLKER, Ayşe (1997), *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil*,
- (2007), *Türkçe Dil ilişkilerinde Yapısal Etkenler*, , çev. Nuretin DEMİR.
- (2005), *Türkmen Türkçesi Grameri*,
- KARAAĞAÇ, Günay (2009), *Türkçenin Söz Dizimi*, İstanbul.
, Leyla (1999), Fiil Terimi Üzerine, *Türk Gramerinin Sorunları II*, , 47-55.
, (200), *Türkçede Söz Dizimi*,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010

- KARAMANLIOĞLU, S. (1994), *Kıpçak Türkçesi Grameri*, İstanbul.
- KASAPOĞLU-ÇENGEL Hülya (2005), *Kırgız Türkçesi Grameri Ses ve Şekil Bilgisi*, İstanbul.
- KİRİŞÇİOĞLU, S. (1994), *Saha (Yakut) Türkçesi Grameri*, İstanbul.
- KİRİŞÇİOĞLU, Fatih (2007), Saha Türkçesi (Yakutça), *Türk Lehçeleri Grameri*, İstanbul, 122-1284; Editör: Ahmet, B. ERCİLASUN.
- KOÇ, S. – DOĞAN, Oğuz (2004), *Kazak Türkçesi Grameri*, İstanbul.
- KOÇ, S. (1990), *Yeni Dilbilgisi*, İstanbul.
- KOÇ, S. (1992), *Gramer Terimleri Sözlüğü*, İstanbul.
- KOÇ, S. (2003), *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, İstanbul.
- KÖKTEKİN, Kâzım (2008), *Eski Anadolu Türkçesi*, İstanbul.
- ULDUZ, K. K. (2001), Kırgız ve Türkiye Türkçelerinde Fiil Çekimleri, *Koomduk İlimder Jurnalı Sosyal Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 1, Bişkek, Kırgızistan. 83-40.
- ULDUZ, K. K., Petro İ. (1997), Türkiye Türkçesinin Fiil Çekimleri, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1995*, İstanbul, 13-262.
- KÜKEY, Mazhar (1972), *Uygulamalı Örneklerle Türkçede Fiiller*, İstanbul.
- ERGİL, Osman (2008), Orhun Yazıtlarında Kullanılan İşaretsiz (/Ø/) Görev Ögeleri, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 3. Cilt, 1-20.
- ÖNER, S. (1994), *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*, İstanbul.
- ÖZDEMİR, Emin (1989), Türkçede Fiillerin Çekimlenişine Toplu Bir Bakış, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1967*, İstanbul, 177-203.
- ÖZEK, S. (2003), *Türkiye Türkçesi Ağzlarının Şekilbilgisi*, Elazığ, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- ÖZKAN, S. (2000), *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, İstanbul.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

- ÖZKAN, Nevzat (2007), Gagavuz Türkçesi, *Türk Lehçeleri Grameri*, 1-170; Editör: Ahmet, B. ERCİLASUN.
- ÖZTÜRK, Rıdvan (1997), *Uygur ve Özbek Türkçelerinde Fiil*, .
- ÖZTÜRK, Rıdvan (2005), *Özbek Türkçesi El Kitabı*, .
- E , Çetin (2007), Kumuk Türkçesi, *Türk Lehçeleri Grameri*, 3 -1008; Editör: Ahmet, B. ERCİLASUN.
- SAĞOL-YÜKSEKKAYA Gül den (2010), Harezm Türkçesi, *Tarihî Türk Lehçeleri Karahanlıca, Harezmce, Kıpçakça*, İstanbul, -16 .
- ŞAHİN, Hatice (2005), Türkçede Zaman Belirleyicileri ile Kip ve U . . , *Fikret Türkmen Armağanı*, İzmir, 64 -654.
- ŞAHİN, (200), *Eski Anadolu Türkçesi*, .
- , Özcan (2010), Karahanlılar ve Karahanlı Türkçesi, *Tarihî Türk Lehçeleri Karahanlıca, Harezmce, Kıpçakça*, İstanbul, 9- .
- U , Ufuk (2007), Karaçay - Malkar Türkçesi, *Tür* .22 4.11.6(KarahanTf□□24□

- TÜRKYILMAZ, S. (1999), *Tasarlama Kiplerinin İşlevleri*, Ankara: Dilbilim Kurumu Yayınları, 1-10.
- UĞURLU, Mustafa (2003), Türkiye Türkçesinde “Bakış” (“Aspektotempora”), *Türkbilig Türkoloji Araştırmaları*, 2003 / 5, 124-133.
- UĞURLU, Mustafa (2007), Sakalpak Türkçesi, *Türk Lehçeleri Grameri*, Ankara: Dilbilim Kurumu Yayınları, 543-622; Editör: Ahmet, B. ERCİLASUN.
- ÜSTÜNOVA, Kerime (2010), Dilek Kipleri ve Zaman Kavramı, *Dil Bilgisi Sorunları*, İstanbul, 45-52.
- ÜSTÜNOVA, Kerime (2010), Türkçede Zaman Kavramı ve İşlenişi, *Dil Bilgisi Sorunları*, İstanbul, 33-52.
- ÜSTÜNOVA, Kerime (1999), Ertuğrul (1999), *Türkiye Türkçesinde Zaman Kaymaları*, Ankara: Dilbilim Kurumu Yayınları, 1-10.
- ÜSTÜNOVA, Kerime (2007), Başkurt Türkçesi, *Türk Lehçeleri Grameri*, Ankara: Dilbilim Kurumu Yayınları, 74 -810; Editör: Ahmet, B. ERCİLASUN.
- ÜSTÜNOVA, Kerime (2007), Uygur Türkçesi, *Türk Lehçeleri Grameri*, Ankara: Dilbilim Kurumu Yayınları, 355-428; Editör: Ahmet, B. ERCİLASUN.
- ÜSTÜNOVA, Kerime (2002), *Çuvaşça Çok Zamanlı Morfoloji*, Ankara: Dilbilim Kurumu Yayınları, 1-10.